QO‘QON DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI ILMIY XABARLARI
(2026-yil 10-son)
PEDAGOGIKA
PEDAGOGY
https://doi.org/10.70728/c.series.ped.v08.i10.113

BOSHLANG‘ICH SINF O‘QITUVCHILARINING 4K ASOSIDA O‘QUVCHILARDA TANQIDIY FIKRLASH KO‘NIKMALARINI RIVOJLANTIRISHGA METODIK TAYYORGARLIGI MAZMUNI

Azizova Qizlarxon Mashrabovna
Andijon viloyati Pedagogik mahorat markazi
Pedagogika va psixologiya, ta’lim texnologiyalari kafedrasi mudiri p.f.b.f.d (PhD)., dotsent

Annotatsiya: Mazkur maqolada boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining 4K modeli asosida o‘quvchilarda tanqidiy fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirishga metodik tayyorgarligi mazmuni pedagogik nuqtayi nazardan tahlil qilingan. Tadqiqotda 4K modelining tarkibiy komponentlari tanqidiy fikrlash, kreativlik, kommunikativlik va hamkorlikning o‘quvchilarning bilish faoliyati bilan uzviy aloqasi hamda ushbu kompetensiyalarni rivojlantirishda boshlang‘ich sinf o‘qituvchisining metodik tayyorgarligiga qo‘yiladigan talablar yoritilgan. Metodik tayyorgarlikning mazmuni motivatsion-maqsadli, mazmuniy-kognitiv, metodik-operatsional va refleksiv-baholash komponentlari asosida tizimlashtirilgan. Tadqiqotning metodologik asosini kompetensiyaviy, tizimli, shaxsga yo‘naltirilgan, faoliyatga asoslangan va refleksiv yondashuvlar tashkil etadi. Nazariy tahlil, qiyoslash, umumlashtirish, tizimlashtirish va modellashtirish metodlari asosida boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining 4K asosida tanqidiy fikrlashni rivojlantirishga metodik tayyorgarligining asosiy mazmuniy yo‘nalishlari aniqlangan. Natijada o‘qituvchining metodik tayyorgarligi faqat 4K modelining nazariy asoslarini bilish bilan chegaralanmasdan, tanqidiy fikrlashga yo‘naltirilgan topshiriqlarni loyihalash, muammoli vaziyatlarni tashkil etish, savol berish strategiyalaridan foydalanish, o‘quvchilarning mustaqil fikrini asoslashga sharoit yaratish va natijalarni refleksiv baholash kompetensiyalarini qamrab olishi asoslangan.

Kalit so‘zlar: boshlang‘ich ta’lim, boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi, metodik tayyorgarlik, 4K modeli, tanqidiy fikrlash, kreativlik, kommunikativlik, hamkorlik, pedagogik kompetentlik, metodik kompetensiya, muammoli ta’lim, interfaol metodlar, refleksiya, baholash.

СОДЕРЖАНИЕ МЕТОДИЧЕСКОЙ ПОДГОТОВКИ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ К РАЗВИТИЮ НАВЫКОВ КРИТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ У УЧАЩИХСЯ НА ОСНОВЕ МОДЕЛИ 4К.

Аннотация. В данной статье с педагогической точки зрения проанализировано содержание методической подготовки учителей начальных классов к развитию у

учащихся навыков критического мышления на основе модели 4К. В исследовании раскрыта взаимосвязь структурных компонентов модели 4К — критического мышления, креативности, коммуникации и сотрудничества — с познавательной деятельностью учащихся, а также освещены требования к методической подготовке учителя начальных классов в процессе развития данных компетенций. Содержание методической подготовки систематизировано на основе мотивационно-целевого, содержательно-когнитивного, методико-операционального и рефлексивно-оценочного компонентов. Методологическую основу исследования составили компетентностный, системный, личностно-ориентированный, деятельностный и рефлексивный подходы. На основе методов теоретического анализа, сравнения, обобщения, систематизации и моделирования определены основные содержательные направления методической подготовки учителей начальных классов к развитию критического мышления на основе модели 4К. В результате обосновано, что методическая подготовка учителя не должна ограничиваться только знанием теоретических основ модели 4К, а должна включать компетенции по проектированию заданий, направленных на развитие критического мышления, организации проблемных ситуаций, использованию стратегий постановки вопросов, созданию условий для аргументации учащимися собственной позиции и рефлексивной оценки полученных результатов.

Ключевые слова: начальное образование, учитель начальных классов, методическая подготовка, модель 4К, критическое мышление, креативность, коммуникация, сотрудничество, педагогическая компетентность, методическая компетентность, проблемное обучение, интерактивные методы, рефлексия, оценивание.

CONTENT OF METHODOLOGICAL PREPARATION OF PRIMARY TEACHERS TO DEVELOP CRITICAL THINKING SKILLS IN STUDENTS BASED ON 4K

Abstract. This article analyzes, from a pedagogical perspective, the content of primary school teachers’ methodological preparation for developing students’ critical thinking skills based on the 4K model. The study examines the relationship between the structural components of the 4K model—critical thinking, creativity, communication, and collaboration—and students’ cognitive activity, as well as the requirements for primary school teachers’ methodological preparation in developing these competencies. The content of methodological preparation is systematized based on motivational-target, content-cognitive, methodological-operational, and reflective-evaluative components. The methodological foundation of the study consists of competency-based, systemic, learner-centered, activity-based, and reflective approaches. Based on the methods of theoretical analysis, comparison, generalization, systematization, and modeling, the main content areas of primary school teachers’ methodological preparation for developing critical thinking through the 4K model were identified. The results substantiate that teachers’ methodological preparation should not be limited to knowledge of the theoretical foundations of the 4K model but should also encompass competencies in designing tasks aimed at developing critical thinking, organizing problem-

based situations, applying questioning strategies, creating conditions for students to justify their independent opinions, and conducting reflective evaluation of learning outcomes.

Keywords: primary education, primary school teacher, methodological preparation, 4K model, critical thinking, creativity, communication, collaboration, pedagogical competence, methodological competence, problem-based learning, interactive methods, reflection, assessment.

KIRISH. Zamonaviy boshlang‘ich ta’lim tizimi o‘quvchilarning nafaqat fanlarga oid bilimlarni o‘zlashtirishiga, balki mustaqil fikrlash, muloqot qilish, hamkorlikda faoliyat yuritish va turli o‘quv vazifalarini hal etish uchun zarur bo‘lgan universal kompetensiyalarni shakllantirishga ham yo‘naltirilgan. Shu nuqtayi nazardan, kichik maktab yoshidagi o‘quvchilarda axborotni tahlil qilish, turli nuqtayi nazarlarni taqqoslash, o‘z fikr-mulohazalarini asoslash va dalillarga tayangan holda qarorlar qabul qilish imkonini beruvchi tanqidiy fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirish alohida ahamiyat kasb etadi. Bunday yondashuv o‘quvchilarning tafakkur kompetensiyalarini rivojlantirishga yo‘naltirilgan ta’lim natijalarining zamonaviy talqiniga mos keladi [2; 3].

Boshlang‘ich ta’lim mazmunining yangilanib borishi sharoitida tanqidiy fikrlash, kreativlik, kommunikativlik va hamkorlikni o‘z ichiga olgan «4K» modeli alohida dolzarblik kasb etmoqda. Zamonaviy pedagogik adabiyotlarda mazkur kompetensiyalar o‘quvchining ta’lim jarayonidagi faol ishtirokini ta’minlovchi, o‘zaro uzviy bog‘liq ta’lim faoliyati elementlari sifatida qaraladi [5; 6; 8]. Boshlang‘ich ta’lim sohasidagi tadqiqotlar ham 4K modelini muammoli ta’lim, interfaol metodlar, loyiha faoliyati, guruhli topshiriqlar va raqamli ta’lim vositalari orqali amalga oshirish imkoniyatlarini ko‘rsatmoqda [5; 6; 7].

Shu bilan birga, o‘quvchilarda tanqidiy fikrlashni samarali shakllantirishni faqat alohida metod yoki texnologiyalarni joriy etish hisobiga ta’minlab bo‘lmaydi. Bunda o‘qituvchining metodik tayyorgarligi muhim ahamiyatga ega bo‘lib, u tanqidiy fikrlashning mohiyatini anglash, tegishli o‘quv topshiriqlarini konstruksiyalash usullarini egallash, munozarani tashkil etish, muammoli vaziyatlarni yaratish, o‘quvchilarning fikrlarini dalillashga undash hamda ta’lim natijalarini adekvat baholash ko‘nikmalarini o‘z ichiga oladi [1; 9; 10].

Mazkur masala, ayniqsa, boshlang‘ich ta’lim bosqichida muhim ahamiyat kasb etadi, chunki aynan ushbu davrda o‘quv faoliyatining asosiy usullari hamda bolaning mustaqil bilishga bo‘lgan munosabati shakllanadi. Shu sababli o‘qituvchining metodik tayyorgarligi nafaqat bilimlarni yetkazishga, balki o‘quvchiga savollar berish, taxminlarni ilgari surish, taqqoslash, isbotlash, baholash va o‘z qarorlarini qayta ko‘rib chiqish imkonini beradigan pedagogik shart-sharoitlarni yaratishga yo‘naltirilishi lozim [9; 10].

Shu munosabat bilan, mazkur tadqiqotning maqsadi 4K modeli asosida o‘quvchilarda tanqidiy fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirishga boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining metodik tayyorgarligi mazmunini nazariy jihatdan asoslash va tizimlashtirishdan iborat.

Belgilangan maqsaddan kelib chiqib, quyidagi vazifalar belgilandi: boshlang‘ich sinf o‘qituvchisining o‘quvchilarda tanqidiy fikrlashni rivojlantirishga metodik tayyorgarligining pedagogik mohiyatini ochib berish; 4K modeli komponentlarining kichik maktab yoshidagi

o‘quvchilarda tanqidiy fikrlashni rivojlantirish bilan o‘zaro bog‘liqligini aniqlash; o‘qituvchining metodik tayyorgarligining asosiy mazmuniy komponentlarini tizimlashtirish; o‘qituvchining 4Kga yo‘naltirilgan ta’limni tashkil etishga amaliy tayyorgarligini ta’minlovchi metodlar, shakllar va vositalarni aniqlash; o‘qituvchining metodik faoliyatini takomillashtirishda refleksiv-baholash komponentining rolini asoslash.

Tadqiqotning ilmiy ahamiyati 4K modeli asosida o‘quvchilarda tanqidiy fikrlashni rivojlantirishga boshlang‘ich sinf o‘qituvchisining metodik tayyorgarligi mazmunini tizimlashtirish, shuningdek, mazkur tayyorgarlikning motivatsion-maqsadli, mazmuniy-kognitiv, metodik-operatsional va refleksiv-baholash komponentlari o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlikni aniqlashdan iborat.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

O‘quvchilarda tanqidiy fikrlashni rivojlantirish va pedagogni uni shakllantirishga tayyorlash muammosi kompetensiyaviy ta’lim, faol ta’lim, pedagogik loyihalashtirish va ta’lim natijalarini baholash bilan bog‘liq kengroq masalalar doirasida qaraladi. Zamonaviy tadqiqotlarda tanqidiy va ijodiy fikrlashni rivojlantirish tegishli faoliyat turlarini o‘quv jarayoni mazmuni va o‘qituvchining metodik tizimiga maqsadli ravishda kiritishni talab qilishi ta’kidlangan [2; 3; 4; 9].

Mahalliy pedagogik adabiyotlarda pedagogning kasbiy tayyorgarligi va kompetentligiga oid masalalar N.A. Muslimov, Sh.S. Sharipov, O.A. Kuzieva va boshqa tadqiqotchilar tomonidan o‘rganilgan. Ularning ilmiy yondashuvlari o‘qituvchining metodik tayyorgarligini bilimlar, amaliy ko‘nikmalar, kasbiy munosabatlar hamda ularni muayyan pedagogik vaziyatlarda qo‘llay olish qobiliyatini o‘z ichiga olgan tizimli ta’lim sifatida qarash imkonini beradi [1].

N.A. Muslimov pedagogning kasbiy shakllanishiga oid tadqiqotlarida nazariy va amaliy tayyorgarlikni integratsiyalash, kasbiy kompetentlikni rivojlantirish hamda pedagogning pedagogik vazifalarni mustaqil hal eta olish qobiliyatini rivojlantirish zarurligini asoslaydi [1]. Mazkur yondashuv boshlang‘ich sinf o‘qituvchisining tanqidiy fikrlashni rivojlantirishga yo‘naltirilgan faoliyatni tashkil etishga metodik tayyorgarligini shakllantirish uchun bevosita ahamiyatga ega.

4K modeliga bag‘ishlangan tadqiqotlarda tanqidiy fikrlash kreativlik, kommunikativlik va hamkorlik bilan o‘zaro bog‘liqlikda qaraladi [5; 6; 8]. Xususan, boshlang‘ich ta’limga oid zamonaviy nashrlarda 4K modelini o‘quv jarayoniga integratsiyalash matnni tahlil qilish, muammoli vazifalarni hal etish, fikr almashish, guruhli faoliyatni tashkil etish va o‘quvchilarda mustaqil pozitsiyani shakllantirish uchun imkoniyat yaratishi ko‘rsatilgan [5; 6; 7].

Tafakkur kompetensiyalarini rivojlantirishda OECD yondashuvi ham alohida qiziqish uyg‘otadi. PISA doirasida tanqidiy va ijodiy fikrlash alohida, bir-biridan ajratilgan qobiliyatlar sifatida emas, balki maxsus tashkil etilgan ta’lim faoliyati orqali rivojlantirilishi mumkin bo‘lgan jarayonlar sifatida qaraladi [2; 3]. Xususan, OECD tegishli kompetensiyalarni barqaror rivojlantirish uchun o‘quv dasturi mazmuni, pedagogik amaliyot va baholash usullarining o‘zaro muvofiqligini ta’minlash zarurligini ta’kidlaydi [2; 3].

Tanqidiy fikrlash oddiygina axborotni qayta takrorlashni emas, balki uni tahlil qilish, turli nuqtayi nazarlarni ko‘rib chiqish, fikr-mulohazalarni asoslash va qarorlar qabul qilishni nazarda tutishi haqidagi qarash alohida ahamiyatga ega [2; 9; 10]. Shu sababli o‘qituvchi nafaqat fan mazmunini, balki intellektual jihatdan faol o‘quv faoliyatini tashkil etish metodikasini ham egallashi lozim.

Ko‘rib chiqilgan ilmiy yondashuvlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, hozirgi vaqtda o‘quvchilarda tanqidiy fikrlashni rivojlantirish muammosi pedagogik adabiyotlarda yetarlicha keng yoritilgan. Biroq aynan integratsiyalashgan 4K modeli asosida o‘quvchilarda tanqidiy fikrlashni rivojlantirishga boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining metodik tayyorgarligi mazmuni yanada tizimlashtirishni talab etadi. Xususan, mazkur tayyorgarlikning motivatsion, mazmuniy, operatsional va refleksiv tarkibiy qismlarining o‘zaro bog‘liqligi yetarlicha kompleks tarzda yoritilmagan.

Tadqiqotning metodologik asosini kompetensiyaviy, tizimli, shaxsga yo‘naltirilgan, faoliyatga asoslangan va refleksiv yondashuvlar tashkil etdi.

Kompetensiyaviy yondashuv o‘qituvchining metodik tayyorgarligini muayyan pedagogik vazifalarni hal etishda bilim va ko‘nikmalarni qo‘llay olish qobiliyati sifatida qarash imkonini berdi [1]. Tizimli yondashuv metodik tayyorgarlik komponentlarini o‘zaro aloqadorlikda ko‘rib chiqishni ta’minladi. Shaxsga yo‘naltirilgan yondashuv o‘quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olish imkonini berdi. Faoliyatga asoslangan yondashuv o‘quvchilarning amaliy faoliyatini tashkil etish usullarini aniqlashda qo‘llanildi. Refleksiv yondashuv esa pedagogik faoliyatning samaradorligini o‘z-o‘zini tahlil qilish va baholashning ahamiyatini aniqlash imkonini berdi.

Tadqiqotda nazariy metodlardan, jumladan, pedagogik hamda ilmiy-metodik adabiyotlarni tahlil qilish, qiyoslash, umumlashtirish, tizimlashtirish va modellashtirish metodlaridan foydalanildi.

MUHOKAMA

Natijalar shuni ko‘rsatadiki, boshlang‘ich sinf o‘qituvchisining 4K asosida o‘quvchilarda tanqidiy fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirishga metodik tayyorgarligi alohida metodlarni bilish bilan chegaralanmaydi. U o‘qituvchining maqsadni belgilash, o‘quv mazmunini tanlash, pedagogik vaziyatni loyihalash, metod va topshiriqlarni moslashtirish, o‘quvchilar faoliyatini boshqarish hamda ta’lim natijalarini baholash qobiliyatlarini yagona tizimda birlashtiradi [1; 2].

4K modelining tarkibiy komponentlari o‘zaro bog‘liq bo‘lsa-da, mazkur tadqiqotda tanqidiy fikrlash markaziy komponent sifatida qaraladi. Chunki o‘quvchining axborotni tahlil qilishi, turli nuqtayi nazarlarni taqqoslashi, savol berishi, dalil va xulosalarni ajratishi hamda o‘z fikrini asoslash jarayonlari kommunikatsiya, hamkorlik va kreativ faoliyat bilan uzviy bog‘liq [2; 3; 5; 8].

Shu nuqtayi nazardan, boshlang‘ich sinf o‘qituvchisining metodik tayyorgarligi quyidagi to‘rt tarkibiy komponent asosida tizimlashtirildi.

1-jadval.

Boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining 4K asosida tanqidiy fikrlashni rivojlantirishga metodik tayyorgarligi mazmuni

Metodik tayyorgarlik komponenti	**Asosiy mazmuni**	**Kutiladigan pedagogik natija**
Motivatsion-maqsadli	4K modelining pedagogik imkoniyatlarini anglash; tanqidiy fikrlashni rivojlantirish zaruratini tushunish; o‘quvchining faol subyekt sifatidagi rolini e’tirof etish; aniq metodik maqsad belgilash	O‘qituvchining 4K asosidagi ta’limni tashkil etishga ijobiy motivatsiyasi va maqsadli metodik yo‘nalganligi shakllanadi
Mazmuniy-kognitiv	4K komponentlari, tanqidiy fikrlashning mazmuni, yosh xususiyatlari, muammoli ta’lim, savol berish strategiyalari, argumentatsiya, axborotni tahlil qilish va baholash usullarini bilish	O‘qituvchining nazariy-metodik bilimlari va tanqidiy fikrlashni rivojlantirish bo‘yicha tushunchalari kengayadi
Metodik-operatsional	Muammoli vaziyat, ochiq savollar, keyslar, guruhli topshiriqlar, loyiha, munozara, taqqoslash, dalillash, “aqliy hujum”, klaster va boshqa interfaol metodlarni maqsadli qo‘llash; 4K komponentlarini dars mazmuniga integratsiyalash	O‘qituvchining tanqidiy fikrlashni rivojlantiruvchi dars va topshiriqlarni loyihalash hamda amalga oshirish qobiliyati rivojlanadi
Refleksiv-baholash	O‘quvchi faoliyatini kuzatish; tanqidiy fikrlash indikatorlarini aniqlash; o‘zaro va o‘z-o‘zini baholash; pedagogik refleksiya; dars samaradorligini tahlil qilish	O‘qituvchining o‘z metodik faoliyatini tahlil qilish, natijalarni baholash va metodik faoliyatini takomillashtirish qobiliyati shakllanadi

Jadvaldan ko‘rinadiki, metodik tayyorgarlikning birinchi komponenti o‘qituvchining “nima uchun?”, ikkinchi komponenti “nimani bilish kerak?”, uchinchi komponenti “qanday amalga oshirish kerak?”, to‘rtinchi komponenti esa “natijani qanday aniqlash va takomillashtirish kerak?” degan metodik savollarga javob berish imkoniyatini ta’minlaydi.

Motivatsion-maqsadli komponent o‘qituvchining 4K modelining mohiyatini anglashidan boshlanadi. Agar o‘qituvchi tanqidiy fikrlashni faqat murakkab savollarga javob berish sifatida tushunsa, uning metodik faoliyati ham tor doirada qoladi. Aksincha, tanqidiy fikrlashni axborotni anglash, tahlil qilish, taqqoslash, dalillash, baholash va xulosa chiqarish jarayoni sifatida tushunish o‘qituvchiga tegishli metodik vazifalarni maqsadli loyihalash imkonini beradi [2; 9; 10].

Mazmuniy-kognitiv komponent o‘qituvchining tanqidiy fikrlash va 4K modeliga oid nazariy bilimlarini qamrab oladi. Bunda o‘qituvchi boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining yosh va individual xususiyatlarini hisobga olishi, murakkablik darajasi turlicha bo‘lgan topshiriqlarni tanlay olishi va ularni dars maqsadiga moslashtirishi lozim [6; 9].

Metodik-operatsional komponent esa metodik tayyorgarlikning amaliy jihatini tashkil etadi. Aynan shu bosqichda o‘qituvchining nazariy bilimlari real pedagogik faoliyatga aylanadi. Masalan, o‘qish savodxonligi darsida matn bo‘yicha faqat “Kim?”, “Nima?”, “Qachon?” kabi reproduktiv savollar bilan cheklanmasdan, “Nima uchun?”, “Siz bu fikrga qo‘shilasizmi?”, “Boshqa qanday yechim taklif qilgan bo‘lardingiz?”, “Fikringizni qaysi dalil bilan asoslay

olasiz?” kabi tahliliy va argumentativ savollarni qo‘llash o‘quvchilarning fikrlash faolligini oshirishga xizmat qiladi [7; 9; 10].

4K modelida kommunikatsiya va hamkorlik ham tanqidiy fikrlashning rivojlanishi uchun muhim pedagogik muhitni yaratadi. O‘quvchi o‘z fikrini bayon qilishi, boshqa o‘quvchining nuqtayi nazarini tinglashi, farqli fikrlarni taqqoslashi va umumiy xulosaga kelishi jarayonida o‘z fikrini qayta ko‘rib chiqish imkoniyatiga ega bo‘ladi [5; 6; 8]. Shu sababli o‘qituvchi metodik tayyorgarlik jarayonida individual topshiriqlar bilan bir qatorda juftlik va guruhli faoliyatni ham maqsadli loyihalashi zarur [5; 7].

Kreativlik komponenti esa tanqidiy fikrlashni alternativ yechimlarni izlash va yangi g‘oyalarni ilgari surish bilan bog‘laydi. OECD materiallarida ham kreativ va tanqidiy fikrlashning ayrim jarayonlari o‘zaro yaqinligi, biroq kreativlikda yangi g‘oyalarni yaratishga, tanqidiy fikrlashda esa muammoni tahlil qilish va tizimli o‘rganishga ko‘proq urg‘u berilishi qayd etiladi [3; 4].

Shunday qilib, o‘qituvchining metodik tayyorgarligi 4K komponentlarini bir-biridan ajratgan holda emas, balki yagona didaktik tizim sifatida qo‘llashga yo‘naltirilishi kerak [5; 6; 8].

NATIJALAR

Tadqiqot natijalari asosida boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining 4K asosida o‘quvchilarda tanqidiy fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirishga metodik tayyorgarligining quyidagi mazmuniy modeli shakllantirildi:

Motivatsion-maqsadli yo‘nalish → mazmuniy-kognitiv tayyorgarlik → metodik-operatsional faoliyat → refleksiv-baholash → takomillashtirilgan metodik tayyorgarlik.

Mazkur modelda har bir komponent o‘zaro bog‘liq bo‘lib, ulardan birining yetarli darajada shakllanmaganligi metodik tayyorgarlikning umumiy samaradorligiga ta’sir qiladi.

Masalan, o‘qituvchi 4K modelining nazariy asoslarini yaxshi bilishi, biroq tanqidiy fikrlashni rivojlantiruvchi topshiriqlarni loyihalash ko‘nikmasiga ega bo‘lmasa, uning nazariy tayyorgarligi amaliy pedagogik natijaga to‘liq aylanmaydi. Xuddi shuningdek, metodik vositalar mavjud bo‘lsa-da, o‘qituvchi o‘quvchilarning fikrlash jarayonini kuzatmasa va natijalarni tahlil qilmasa, metodik faoliyatning rivojlanish dinamikasini aniqlash qiyinlashadi [1; 2].

Tadqiqotda metodik tayyorgarlik mazmunining muhim natijalaridan biri sifatida o‘qituvchining tanqidiy fikrlashga yo‘naltirilgan o‘quv topshiriqlarini pedagogik maqsadga muvofiq loyihalash qobiliyati belgilandi [7; 9; 10].

Bunday topshiriqlar quyidagi faoliyatlarni qamrab olishi mumkin:

- axborotni taqqoslash;
- sabab va oqibatni aniqlash;
- muammoni turli nuqtayi nazardan ko‘rib chiqish;
- dalil va xulosani ajratish;
- fikrni asoslash;
- muqobil yechimlarni taklif qilish;
- savol shakllantirish;

- berilgan yechimning kuchli va zaif tomonlarini aniqlash;
- guruhdagi turli fikrlarni umumlashtirish;
- o‘z xulosasini qayta ko‘rib chiqish.

Mazkur faoliyatlar 4K modelining barcha komponentlari bilan bog‘lanadi. Masalan, o‘quvchi muammoni tahlil qilayotganda critical thinking, yangi yechim taklif qilayotganda creativity, o‘z fikrini tushuntirayotganda communication, boshqa o‘quvchilar bilan umumiy yechim ishlab chiqayotganda esa collaboration komponentlari namoyon bo‘ladi [5; 6; 8].

Shu asosda o‘qituvchining metodik tayyorgarligi mazmunini faqat metodlar majmui sifatida emas, balki maqsadni belgilash – topshiriqni loyihalash – faoliyatni tashkil etish – natijani kuzatish – refleksiya qilish – metodik faoliyatni takomillashtirish sikli sifatida ko‘rish maqsadga muvofiq.

Tadqiqot natijalariga ko‘ra, boshlang‘ich sinf o‘qituvchisining 4K asosida tanqidiy fikrlashni rivojlantirishga metodik tayyorgarligining samaradorligi quyidagi omillarning o‘zaro uyg‘unligiga bog‘liq:

4K nazariy bilimlari + tanqidiy fikrlash metodikasi + topshiriqlarni loyihalash + interfaol pedagogik faoliyat + refleksiv baholash = metodik tayyorgarlikning yaxlitligi.

Ushbu bog‘liqlik boshlang‘ich sinf o‘qituvchisini o‘quv jarayonining faqat axborot beruvchi subyekti emas, balki o‘quvchilarning mustaqil fikrlashi, savol berishi, dalillashi, muloqot qilishi va hamkorlikda yechim izlashini tashkil etuvchi pedagog sifatida tayyorlash imkonini beradi [1; 5; 6].

OECD tadqiqotlarida ham o‘quvchilarning yuqori darajadagi fikrlash faoliyatini rivojlantirish uchun o‘qituvchilar, o‘quv dasturi va baholash tizimi o‘rtasida umumiy metodik tushuncha shakllantirilishi zarurligi ko‘rsatiladi [2; 3; 4]. Shu jihatdan, metodik tayyorgarlik mazmunini faqat dars metodlari bilan chegaralamasdan, maqsad, mazmun, faoliyat va baholashning integratsiyasi sifatida talqin qilish muhimdir.

XULOSA

Tadqiqot natijalari boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining 4K asosida o‘quvchilarda tanqidiy fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirishga metodik tayyorgarligi kompleks va tizimli pedagogik hodisa ekanligini ko‘rsatdi.

Metodik tayyorgarlikning mazmuni motivatsion-maqsadli, mazmuniy-kognitiv, metodik-operatsional va refleksiv-baholash komponentlarining o‘zaro integratsiyasiga asoslanishi maqsadga muvofiq. Ushbu komponentlarning uyg‘unligi o‘qituvchiga 4K modelining mohiyatini anglash, tanqidiy fikrlashni rivojlantirish maqsadlarini belgilash, tegishli metod va topshiriqlarni tanlash, o‘quvchilarning faol ishtirokini tashkil etish hamda ta’lim natijalarini baholash imkonini beradi [1; 5; 6].

4K modelida tanqidiy fikrlash alohida komponent sifatida namoyon bo‘lsa-da, uning samarali rivojlanishi kreativlik, kommunikatsiya va hamkorlik bilan integratsiyalashgan pedagogik faoliyatni talab qiladi [3; 5; 8]. Shu sababli boshlang‘ich sinf o‘qituvchisining metodik tayyorgarligi 4K komponentlarini alohida o‘rgatishga emas, balki ularni yagona dars jarayonida o‘zaro bog‘liq holda qo‘llashga yo‘naltirilishi lozim.

Shuningdek, metodik tayyorgarlikning natijadorligi o‘qituvchining tayyor metodlarni qo‘llashidan ko‘ra, ularni muayyan pedagogik vaziyat, o‘quv materiali va o‘quvchilarning individual xususiyatlariga moslashtira olish qobiliyati bilan belgilanadi [1; 9; 10].

Umuman olganda, boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining 4K asosida o‘quvchilarda tanqidiy fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirishga metodik tayyorgarligini takomillashtirish ta’lim jarayonida mustaqil fikrlaydigan, o‘z fikrini asoslay oladigan, turli nuqtayi nazarlarni tahlil qiladigan va hamkorlikda yechim topishga qodir o‘quvchini shakllantirishning muhim pedagogik omillaridan biri sifatida namoyon bo‘ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Muslimov N.A. Kasb ta’limi o‘qituvchisini kasbiy shakllantirishning nazariy-metodik asoslari. – Toshkent: Fan, 2004.
2. OECD. PISA 2022 Assessment and Analytical Framework. PISA, OECD Publishing. – Paris, 2023. – 291 p.
3. OECD. PISA 2022 Results. Volume III: Creative Minds, Creative Schools. – Paris: OECD Publishing, 2024.
4. OECD. New PISA Results on Creative Thinking: Can Students Think Outside the Box? PISA in Focus, No. 125. – Paris: OECD Publishing, 2024.
5. Sattorova M.I. The Role and Significance of the 4K Model in Teaching in Primary School // Oriental Journal of Education. – 2024. – P. 265–268.
6. Gulmonova G.A. Boshlang‘ich ta’limda 4K kompetensiyalarini (Critical Thinking, Creativity, Communication, Collaboration) rivojlantirish // Журнал академических исследований Нового Узбекистана. – 2026. – Т. 3. – № 8. – В. 100–104.
7. Parpiyev O.O., Yo‘ldasheva N. O‘qish savodxonligi darslarida 4K modelini qo‘llash usullari // Pedagogik ta’lim va tarbiya transformatsiyasida fundamental, amaliy va innovatsion tadqiqotlarning konseptual asoslari. – 2026. – B. 458–462.
8. Jorayeva N. The Significance of “4K” Comprehensions in Modern Educational Standards // European International Journal of Pedagogics. – 2024. – Vol. 4. – Issue 11. – P. 194–199.
9. Pardaboyeva D. Methodology for Developing the Intellectuality of Future Primary School Teachers on the Basis of Critical and Creative Thinking // International Journal of Pedagogics. – 2025. – Vol. 05. – Issue 03. – P. 100–103.
10. Chinalieva A.B. The Development of Critical Thinking in Future Primary School Teachers // International Journal of Artificial Intelligence. – 2026. – P. 1358–1361.